

Emre Aracı

Alfred Cortot'nun Beyoğlu Konserleri

Uzun yıllar büyük piyanist Alfred Cortot'nun koleksiyonunun önemli bir parçası olarak muhafaza edilmesinin ardından 2019 yılında Christie's müzayede evi tarafından satışa çıkartılan Mozart'ın nadir portresinden yola çıkarak, Türkiye'ye birçok kez gelip gitmişliği bulunan Cortot'nun 1930'lar İstanbul'unda arkadaşı Cemal Reşit Rey yönetiminde verdiği bir konsere seyahat ediyoruz.

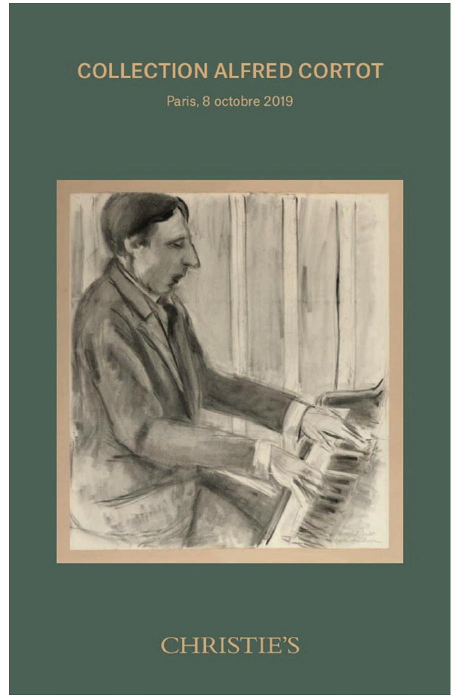
2019 sonbaharında Paris'teki Christie's müzayede evinde Mozart'ın 13 yaşındayken Verona'da yapılmış olan yağlı boya bir portresi 4 milyon Euro'ya alıcı buldu. 1770 yılında yapılan portre, başında peruğu, üzerinde kırmızı ceketi ve küçük parmağındaki yüzüğüyle bu harika çocuğun Avrupa saraylarında verdiği konser turnelerinden bir tanesine, anlık da olsa, tanık olmamızı sağlıyor. Üstelik bu tablo besteci hayattayken yapılan, onun bilinen beş portresinden birisi. Uzmanlar tabloyu en ince ayrıntısına kadar incelemişler; yüzüğün Prens Joseph Wenzel von Fürstenberg tarafından bir konser karşılığında Mozart'a hediye edildiği tahmin ediliyor. Önceleri Saverio dalla Rosa (1741-1821), ama sonradan Veronalı ressam Giambettino Cignaroli (1706-1770) tarafından yapıldığı düşünülen tabloyu sipariş eden kişi Verona'daki Venedik Cumhuriyeti valisi Pietro Lugiati. Mozart'tan o kadar etkilenmiş ki onun bu tabloda hep yaşamasını istemiş. Mozart'ın tabloda çaldığı 1583 tarihli klavsen Giovanni Celestini yapımı ve Lugiati'ye ait. Üzerinde duran 35 ölçülük notanın ise Mozart'a ait bir beste olup olmadığı netlik kazanmış değil. Ancak yine de Mozart külliyatı arasında Sol Majör, KV 72a, *Verona Allegro'su* olarak biliniyor. Bu tablodan deşifre edilerek yarım dakikayı geçmeyen bu fragmanın ses kayıtları dahi yapılmış. Dolayısıyla Pietro Lugiati emeline

Alfred Cortot

ulaşmış gibi gözüküyor; zira Mozart bu tabloda gerçekten de yaşıyor

Mozart'ın bu portresi uzun yıllar piyanist Alfred Cortot'nun (1877-1962) koleksiyonu arasındaydı. Üstelik o sonbahar mezatında satılan sadece bu portre değildi. Christie's Fransız piyanistin bir ömür boyu bir araya getirdiği ve maddi değerinden ziyade, manevi anlamda çok engin olan özel koleksiyonunu bir solukta satıvermişti. Geriye sadece 8 Ekim 2019 tarihli Christie's Müzayede Evi'nin

'Collection Alfred Cortot'
Christie's mezat kataloğu, 8 Ekim 2019

kapağında Henri Matisse'in çiziminden piyanistin bir resminin yer aldığı *Collection Alfred Cortot* mezat kataloğu kalacaktı. Gerçi 1962 yılındaki vefatının ardından Cortot'nun kütüphanesi büyük ölçüde dünyanın önemli arşivlerine dağılmıştı, ama efemera, resim, yazma ve mektuplardan oluşan bu özel koleksiyon ressam oğlu Jean Cortot (1925-2018) tarafından yıllarca titizlikle saklanmıştı. Jean Cortot'nun 2018'de 93 yaşındaki vefatının ardından ise bu koleksiyonun dağılması, tahmin edildiği üzere, artık kaçınılmazdı.

Bir müzisyene, bir piyaniste ait bir koleksiyondu bu belki, ama içerdiği edebi yazmalar Cortot'nun ne denli entelektüel bir kültür adamı olduğunun da göstergesiydi. Sir Walter Scott, Schiller, Voltaire, Balzac, Hugo, Baudelaire ve Flaubert'in el yazması mektupları, Proust'un *Du côté de chez Swann*'ından (*Swann'ların Tarafı*) eskizler, Immanuel Kant'ın kaleminden bir pasaj, Oscar Wilde'ın el yazısıyla Londra'nın St James's semtindeki New Lyric Club'ın antetli mektup kağıdına yazılmış *Dorian Gray*'den ironik bir aforizma: "sadece sığ insanlar dış görünüşe önem vermezler: hayatın esrarı görünendedir, görünmeyende değil". Kataloğun sayfalarını çevirmeye devam ediyorum: Liszt'in saçından bir tutam ve ressam Friedrich von Amerling'in (1803-1887) fırçasından çıkma, 1838 tarihli, Macar piyanistin genç ve dinamik durduğu yağlı boya portresi. Schumann'ın portreleri. Ve tabii George Sand ve Chopin'e ait pek çok mektup, hatıra objesi, 1843 tarihli Louis Gallait'nin meşhur Chopin portresi ve bestecinin bir tutam saçı. Bütün bunlar 184 parçadan oluşan koleksiyonun sadece bazıları.

Kataloğun önsözünü yazan Olivier Bellamy'nin başlığı gibi Alfred Cortot esasında "Le Rêveur Solitaire", yani yalnız bir hayalperestti. Cortot 1877'de İsviçre'nin Nyon kasabasında İsviçreli bir anne ve Fransız bir babaya doğmuştu.

Uzun yıllar Cortot'nun koleksiyonunda bulunan Mozart portresi

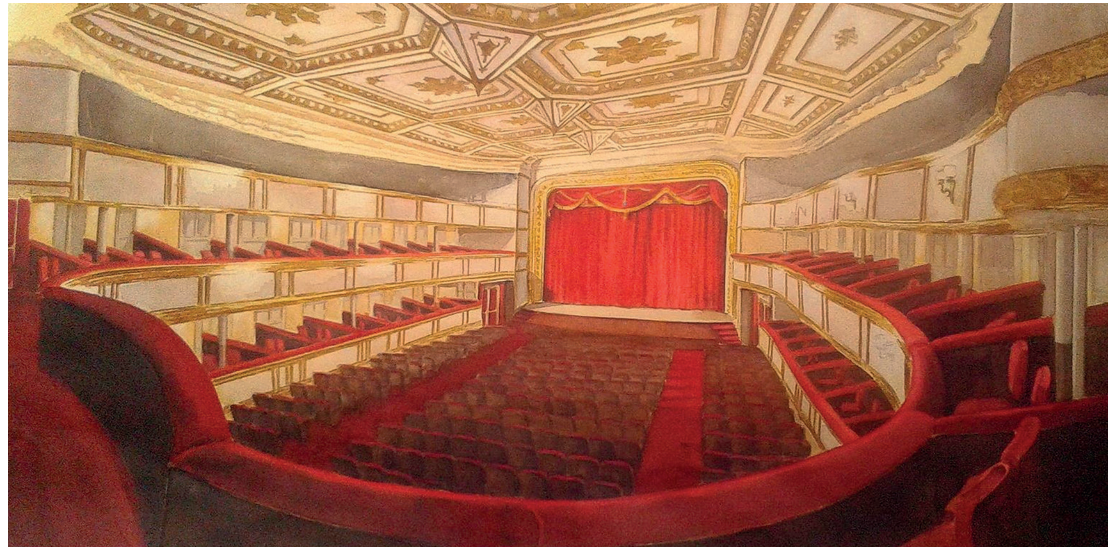
Silüeti Chopin'e benzeyen Alfred Cortot
(Emre Aracı koleksiyonu)

Paris Konservatuvarı'nda Chopin'in son öğrencilerinden Émile Decombes ve Louis Diémer'le çalışmış, Wagner'in müziğine olan tutkusuyla 1898-1901 yılları arasında Bayreuth Festivali'nde yardımcı şef olarak görev yapmıştı. Nitekim *Götterdämmerung* operasının 1902'deki Paris prömiyerini idare eden de Cortot olacaktı. 1905'te kemancı Jacques Thibaud ve çellist Pablo Casals'la birlikte bir trio kurdular. Birkaç yıl sonra Paris Konservatuvarı'nda dersler vermeye başladı. 1919'da ise bizden de yıllar içerisinde pek çok müzisyenin yetiştiği Paris'teki École Normale de Musique adlı okulu kurdu. Cortot'nun solistlik kariyeri iki dünya savaşı arasındaki yıllarda zirveye çıktı. Dünyada gitmediği ülke neredeyse yok gibiydi ve bu kapsamlı turnelerde defalarca Türkiye'ye de geldi.

Cumhuriyet gazetesinin satırlarında Alfred Cortot

"İstanbul halkı, dün akşam Alfred Cortot'yu senelerden beri hasretini çektiği bir dosta kavuşmamın sevinciyle dinledi" diye yazmıştı 20 Nisan 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin kritiği. Yazının sonunda imzasını sadece "N" harfiyle atan bu yazar, gazetenin kurucusu Yunus Nadi'nin oğlu Nadir Nadi olmalıydı. Şöyle devam ediyordu konser yorumuna: "Daha Vivaldi'nin ilk akorları başlarken salonu hıncahınç dolduran kütle ile büyük sanatkâr, rüya ve güzellikler âleminin pembe derinliklerinde buluşmuşlardı. Vivaldi, Cortot'nun parmaklarıyla içimize sokulduğu zaman sıcakkanlı bir on sekizinci asır bestekârı seviyesini aşıyor; yükseliyor, yükseliyor; hatta zaman zaman Bach'a yaklaştığı oluyor. Hakiki sanatkârlar çocuk olmak ihtiyacını duyanlardır derler. Ruhun tam manasıyla temizlenmesi için sevmek veya çocuklaşmaktan başka çare var mıdır? Çocukluktaki sonsuz inanışın ve ölçüsüz temizliğin ifadesini Debussy Cortot'yla beraber olduğu zaman ne güzel verebiliyor! Schumann'ı, senfonik etüdlerinde bize bütün ihtiraslarıyla, bütün korku ve heyecanlarıyla duyurabilmek için Cortot'nun sihirkâr parmaklarına, onun teknik ve anlayışına malik kaç piyanist çıkar? Chopin'in romantik hassasiyeti içinde yatan ihtilalci ruhunu Cortot kadar anlayan ve anlatan sanatkâr tanımıyoruz. Onu Cuma akşamı en sevdiği bestekârların iki büyük eserinde tekrar dinleyeceğiz. Chopin ve Schumann "ben"leri ile kâinat arasında ölümlerine kadar devam eden mücadeleyi en patetik bir şekilde şüphesiz yalnız konçertolarında ifade edebilmişlerdir. Bunu bize Cortot'dan daha iyi duyuracak kim var?"

1930'ların gazete sütunlarında böylesine kuvvetli bir algıyla kaleme alınmış bir konser kritiği okumak, "Ruhun tam manasıyla temizlenmesi için sevmek veya çocuklaşmaktan başka çare var mıdır?" sorusunu hâlâ kavrayamamış bir insanlığın evreninde sürüklenmeye devam ederken, karşılık beklemeden bütün güzelliklerin sadece sevgide, sanatta ve doğada mevcut olduğunu bir türlü göremeyen bir dünyada barınmaya çalışarak bu hislere hassas olanları hâlâ derinden etkiliyor ve düşündürüyor doğrusu. Cortot Beyoğlu'ndaki Fransız

Ayşe Türemiş'in fırçasından eski Fransız Tiyatrosu

22 Nisan cuma saat 21 de
FRANSIZ TİYATROSUNDA
65 kişilik Konservatuar orkestrası tarafından
SENFONİK KONSER
ŞEF: CEMAL REŞİT
Solist: ALFRED CORTOT
Programda: Ouverture (Beethowen)
CONCERTO (Schuman)
CONCERTO FA (Chopin)

Cortot'nun konser ilânı, Akşam, 21 Nisan 1938

Büyük senfonik konser

Fransız san'atkârı Türk musikisinin istikbalini çok parlak gördüğünü söylüyor

Evvelki akşam İstanbul Valisi tarafından san'atkâr Cortot şerefine verilen ziyafette hazır bulunanlar

Bir haftadanberi Türkiyede bulunan büyük Fransız san'atkârı Alfred Cortot 3 gün evvel Ankarada bir konser vererek şehrimize dönmüş ve evvelki akşam Fransız tiyatrosunda Cemal Reşidin idare ettiği İstanbul Konservatuarı orkestrasının refakatile günlerdenberi büyük bir alâka ile beklenen konserini vermiştir.

Alfred Cortot gerek Ankarada, gerek İstanbulda şimdiye kadar hiçbir san'at'kâra nasib olmıyan bir rağbetle karşılanmıştır. [*Arkası Sa. 5 sütun 4 te*]

Cumhuriyet, 24 Nisan 1938

Tiyatrosu'nda verdiği ilk konserinde Vivaldi'nin Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nden çıkma bir *Concerto da camera*'sının (Preludio, Siciliana, Allegro) piyano transkripsiyonu ve ardından da Chopin'in Opus 22, *Grande Polonaise*'ini seslendirmişti. Schumann'dan *Etudes Symphoniques*, Debussy'den *Children's Corner* ve Liszt'in *2. Macar Rapsodisi* de Cortot'nun programında yer alan diğer eserlerdi. Bugün hâlâ Ses Tiyatrosu olarak Beyoğlu'ndaki Halep Pasajı içerisinde mucizevi bir şekilde ayakta kalmayı başaran 1885 tarihli Fransız Tiyatrosu'na Cortot'nun resitali için Steinway marka piyanoyu ise İstanbul'un o devirde en tanınmış piyano mağazası olan Alphonse Cardella sağlamıştı. Birbirinden güzel çalışmalarında Beyoğlu'nun eski binalarını resmeden ve kültür belleğimizi zenginleştiren Ayşe Türemiş'in Fransız Tiyatrosu tablosuna bakarken o salonu dopdolu ve Cortot'yu da sahnede hayal ediyorum.

Nadir Nadi'nin yazısında da duyurduğu gibi aynı günlerin gazeteleri Cortot'nun İstanbul'da vereceği ikinci konserin ilânlarıyla doluydu. 22 Nisan Cuma akşamı yine Fransız Tiyatrosu'nda gerçekleşecek

Eski bir kartpostalda Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Oteli

olan bu ikinci performansta kendisine İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın yeni oluşturulan 65 kişilik orkestrası Cemal Reşit Rey idaresinde eşlik edecekti. 24 Nisan 1938 tarihli *Cumhuriyet*'e verdiği demeçte "Beş sene evvel İstanbul'a geldiğim zaman henüz bir orkestranız yoktu. Bir orkestra teşkiline muvaffak olursanız sizinle beraber çalacağımı vadetmiştim. Siz de muvaffak oldunuz, ben de vadimi tuttum" demişti büyük piyanist. Cortot'yla Cemal Reşit'in yakın dostlukları Paris yıllarına dayanıyordu ve onu defalarca İstanbul'a getiren de zaten bu dostluk olmuştu. Nitekim Cemal Reşit Rey *Enstanteneler*'ini Cortot'nun arzusu üzerine bestelemiş ve prömiyeri Fransız piyanistin idaresinde École Normale de Musique Orkestrası tarafından 1931'de Paris'te gerçekleşmişti.

Orkestrasyonu Cortot'ya ait Chopin konçertosu

Fransız Tiyatrosu'ndaki ikinci konser Beethoven'ın *Coriolan* Uvertürü ile açıldı. 25 Nisan 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Nadir Nadi bu konser hakkında da uzun bir yorum kaleme almıştı. Beethoven'ın Shakespeare'in değil de Heinrich Joseph von Collin'in aynı adlı trajedisi üzerine 1807'de bestelediği uvertürü için şu satırlar dökülmüştü kaleminden: "İnsanların zulüm ve istibdad karşısında gösterdikleri aczi sezen Beethoven bir kahraman tahayyül ediyor. Bu kahraman enerjisinin bütün kudretiyle çarpışıyor. Gayesi yalnız iyilik, yalnız güzellik, yalnız ahenk yaratmaktır. Ümidinin tahakkuka yaklaştığı anlar oluyor. Zaman zaman kafasında bir optimizm havası dolaştığını hissediyoruz. Netice muvaffakiyetsizlik ve yeistir. Fakat kalbinde taşıdığı ümidin zerresini kaybetmeyen acı bir yeis". O akşam Beyoğlu'ndaki konserde uvertürün ardından Cortot sahnedeki yerini aldı; önce Schumann'ın Op. 54, La minör ve ardından da Chopin'in Op. 21, Fa minör piyano konçertolarını seslendirdi. Üstelik Chopin'in konçertosunun orkestrasyonunu Cortot'nun bizzat kendisi hazırlamıştı. Konçertonun bu versiyonunu Wilhelm Furtwängler'ın şefliğinde Berlin'de ilk olarak seslendirmiş, 1935'te de John Barbirolli idaresindeki Londra Filarmoni Orkestrası'yla kaydetmişti. Beyoğlu gerçekten de tarihi bir akşam yaşıyordu.

Alfred Cortot'nun Rana Sadri'ye imzaladığı fotoğraf - 1938, Semra Görgün koleksiyonu

Konser sonrası İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ Cortot'nun şerefine Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Oteli'nde bir yemek daveti verdi. 24 Nisan 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin baş sayfasında "Büyük senfonik konser" manşetiyle o ziyafette çekilmiş olan toplu bir fotoğraf karesi de yer almıştı. Frak giymiş olan vali, Cortot'nun hemen sağında oturuyordu. Toplulukta Cemal Reşit Rey ve Ahmed Adnan Saygun'un yanısıra Muhittin Sadak da göze çarpıyordu. Cortot bu fotoğrafın orijinal bir kopyasını o karede yer alan genç bir piyaniste (sağdan ikinci), "Mademoiselle Rana Sadri"ye "en souvenir bien sympathique" (çok güzel bir hatıra) olarak imzalayacak ve o genç piyanist bu fotoğrafı hep saklayacaktı. O piyanist benim de kendisinden çocukluğumda ders aldığım ve *Andante*'de hakkında daha önce bir yazı kaleme almış olduğum hocaların hocası Rana Erksan'dı, (bkz: 'Rana Hanım'ı Hatırlarken', *Andante*, Nisan 2014, sayı: 90). Görülüyordu ki bir ömür boyu imzalar toplayan Cortot'nun kendi imzası da nice koleksiyonlarda özenle saklanmıştı. Beyoğlu'nda, bugün tanınmaz bir halde de olsa, ayakta duran eski Tokatlıyan binasının cephesinde büyük harflerle taşa kazınmış "Hotel Tokatlian" adı solup gitmiş bir imza gibi hâlâ göze çarpıyor. Mozart'ın Verona seyahatinin o meşhur tabloda yaşadığı gibi, Cortot'nun İstanbul'daki bu güzel hatıraları da, o fotoğraf karesindeki heyecan, o harap olmuş, yıpranmış taş duvarlar arkasında bizler için yaşamaya devam ediyor…

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.